

Гошовська Валентина Андріївна

доктор політичних наук, професор

Роль Лесі Українки в історії становлення українського соціал-демократичного руху

У статті розкрито роль Лесі Українки — видатного українського діяча, лідера й головного ідеолога партії українських соціал-демократів — в історії становлення українського соціал-демократичного руху, спрямованого на формування справедливої незалежної Української держави, в основі якої має бути «не сліпа віра народу, а поступове його переконання у необхідності суспільно-політичних та економічних змін в Україні шляхом просвіти широких мас населення і виховання в них свідомої та мислячої національної сили».

Ключові слова: ідеали соціал-демократії, український соціально-демократичний рух, політична полеміка.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку Української держави важливе значення має історія становлення та розвитку соціал-демократичного руху, який відіграв ключову роль у заснуванні Центральної Ради у березні 1917 р. та мав вирішальний вплив на революційні й державотворчі процеси 1917—1920 рр.

Українська соціал-демократія як ідейно-політична течія зародилася у 70—90-х рр. XIX ст. у Галичині. У 80-х рр. XIX ст. у складі Австрійської соціал-демократичної партії виникли перші українські осередки соціал-демократії, представлені Русько-Українською Радикальною Партією (РУРП), засновниками якої були І. Франко і М. Павлик, та Українською соціал-демократичною (УСД) партією, головним ідеологом якої була Л. Українка. Між цими партіями у той час велась активна полеміка. Відмічаємо, що спільним у їх поглядах було прагнення створити Україну як політичну силу; відмінним — шляхи її утворення, причинами яких були умови їхнього життя та праці («російський поліцейський абсолютизм у східній і австрійська конституція в західній частинах України» суттєво різняться [1]).

На відміну від ортодоксального марксизму та інших видів соціалізму, соціал-демократичний рух ґрунтується на верховенстві політичної дії, має поміркований погляд на реформи та способи побудови соціальної справедливої держави, орієнтується на інтелігенцію, як головну силу, «мозок нації», здатний здійснити ряд політичних, соціалістичних та економічних трансформацій, розпочатий Михайлом Драгомановим і ґрунтовно розвинутий Лесею Українкою, став однією з головних рис української соціал-демократії і має суттєве практичне значення для сучасних політичних процесів, що відбуваються в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на перехід України до ринкової економіки, що супроводжується глибоким соціальним розшаруванням, природно викликає зацікавленість соціальними ідеями й певне поживлення діяльності соціал-демократичних сил. Ця проблема не перестає цікавити науковців, які прагнуть продовжувати традиції вітчизняної соціал-демократії кінця XIX — початку XX століття та вироблення власної ідеології розвитку Української держави у XXI столітті на засадах справедливості, соборності, солідаризму, демократії.

Серед сучасних напрацювань з даної проблематики слід відмітити роботи В. А. Борисенка [2], Г. Касьянова [3], О. А. Левенця [4], В. І. Головченка [5] та ін., які в своїх працях досліджували український соціалізм та соціал-демократизм у XX столітті, суспільно-політичні умови виникнення української соціал-демократії та групи українських соціал-демократів Івана Стешенка і Лесі Українки [6].

Важливими є напрацювання науковців кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління щодо актуальності розвитку громадянського суспільства, об'єднання його з політичною, адміністративною, науковою, митецькою, військовою, духовною, управлінською елітами навколо ідей єдності та духовності [7]; усвідомлення того, що покращення життя в державі залежить від ініціативи та персональної відповідальності кожного громадянина та лідерів провідних політичних сил.

Мета статті полягає в обґрунтуванні ролі Лесі Українки — видатної української поетеси, письменниці, громадського діяча, лідера української соціал-демократичної партії, яка відстоювала ідеї державності України у формі національно-територіальної автономії українських земель у складі перебудованої на федеративно-демократичних засадах Росії як перехідного етапу до можливої в подальшому за сприятливих обставин повної їх політичної самостійності й соборності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція суспільно-політичних поглядів Лесі Українки як ідеолога української соціал-демократії є цілісною системою, формування якої припадає в основному на кінець XIX — початок XX століття.

Сформована під ідейним впливом М. Драгоманова, Леся Українка витворила власний політичний світогляд, який засновувався на принципах та ідеях соціал-демократів історії суспільно-політичної думки України. Леся Українка як ідеолог УСД є творцем і представником національної концепції соціал-демократії, витвореної на українському ґрунті, в українських обставинах і в українській атмосфері. Її основними ідеями були: повна самостійність організації українських соціал-демократів на підросійських територіях України з центром у Києві; співпраця з подібними організаціями інших поневолених народів імперії, але не з вели-

кодержавним централізмом есдеків — “старших братів”; створення власного видавництва групи УСД та її політичної серії — “Бібліотека УСД”; орієнтація на європейський шлях розвитку, на європейські першоджерела соціал-демократизму, а не на їх російські інтерпретації; українська селянська революція як стихійна рушійна сила для визволення України з-під національно-колоніального гніту.

Відмітимо, що ці принципи та ідеї української соціал-демократії формувалися на початку ХХ століття у вкрай несприятливих суспільно-політичних умовах, таких як: відсутність елементарних громадянських прав і свобод; низький рівень політичної культури народних мас; жорстка конкуренція з боку російських, польських та єврейських революційних партій; зрусифікований промисловий пролетаріат, які були безпосереднім наслідком колоніального становища української нації у складі Російської імперії.

Саме в таких умовах Леся Українка у полемічній дискусії із своїми політичними опонентами і соратниками категорично заперечувала прагнення партійних борців привести народ до сліпого поклоніння певним політичним принципам та ідеям. Вона вбачала саме таку загрозу у “Капіталі” Карла Маркса і у статтях лідера галицької УСД Миколи Ганкевича.

На противагу їхнім ідеям, Леся Українка висунула *ідею раціонального начала у політиці*, що ґрунтується на поступовій просвіті мас та перетворенні їх у свідому і мислячу національну силу та підтримала погляди німецького опортуніста А. Шеффле, який піддавав критиці марксистське вчення і підкреслив етико-вольову природу економічного життя, шукав для неї регіональну етико-антропологічну основу. Він називав соціалізмом будь-яке втручання держави в економіку і закликав до співробітництва між пролетаріатом та буржуазією.

Леся Українка, як і М. Драгоманов та І. Франко, визнавала соціалізм тільки “етичний”, “з людським обличчям”. Вона була соціал-демократом, але не марксистом, не лєнінським і взагалі не російського типу, а європейського чи властиво — свого власного українського типу.

Леся Українка не бачила у марксистському вченні тієї “строкої системи”, про яку говорили найбільше комуністи. А саме наявність такої

“строкої системи” є головною рисою будь-якої політичної ідеології, яка повинна мати чіткі погляди, ідеї та положення. Тому, Леся Українка вказує на один з головних недоліків “Капіталу” К. Маркса — на те, що дана праця розраховує на сліпу віру народу, а не на поступове його переконання у необхідності суспільно-політичних та економічних змін в Україні.

І тому вона комуністичній ідеї збройної боротьби протиставила велику соціал-демократичну концепцію еволюційних змін. Ці ідеї були сформовані у багатогранній політичній полеміці, як всередині українського соціал-демократичного руху та вивчення основних положень європейських соціал-демократичних партій, зокрема — німецької, так і з політичними опонентами.

Інструмент політичної полеміки виявився ефективним не лише в переконаннях самої Лесі Українки, а й сформував соціально-демократичні погляди у великої когорти української інтелігенції та представників середнього класу.

Вважаю, що сучасним українським політикам також важливо вміти використовувати цей інструмент політичного переконання і знати, що полеміка відрізняється від дискусії чи диспуту своєю цілеспрямованістю. На відміну від учасників дискусії, диспуту, які намагаються дійти єдиної думки, знайти загальне рішення, встановити істину, мета полеміки інша — здобути перемогу над опонентом, відстояти та затвердити власну позицію. При цьому парламентська полеміка може мати на меті консолідацію прихильників, дискредитацію опонентів або навіювання та переконання аудиторії з тієї точки зору, яка є вигідною і впливає на особу. Завжди знаходяться обставини, за яких парламентарі вважають за доцільне не тільки ігнорувати їх, але навіть діяти всупереч їм. Парадоксально те, що ці «анархістські» дії можуть виявитися необхідними для прогресу в досягненні консенсусу або завоюванні парламентської більшості.

Вважаю цікавою і корисною для сучасної політичної ситуації в Україні розглянути основні питання полеміки Лесі Українки з Іваном Франком (видатним українським письменником, громадським діячем, засновником РУРП) та Миколою Ганкевичем (лідером галицької УСД), результати якої представлені в таблиці у вигляді обґрунтованих концепцій (див. табл.).

Таблиця

Результати полеміки Л.Українки з:	
І. Франком	М. Ганкевичем
обґрунтовано концепції	
політичної свободи для формування національно свідомої та освіченої у суспільно-політичних питаннях української національної інтелігенції	етики в політиці
української національної преси для розвитку політичної та культурної просвіти мас	гуманістичної ідеї врахування інтересів людини у процесі політичної боротьби
провідної ролі партії у політичній боротьбі за демократичні свободи	соціальної справедливості та державної самостійності України як головного завдання українського соціал-демократичного руху
обов'язкової попередньої організаторської та теоретичної роботи серед найширших мас населення для формування серйозного політичного і національного руху українського народу	формування державного ладу, що ґрунтується на: перевагах закону; справедливості права; перевагах загальнолюдських інтересів над класовими

Як видно з таблиці, на відміну від соціальної свободи, запропонованої Іваном Франко, Леся Українка запропонувала політичну свободу, як центральну у соціал-демократичному політичному світогляді, рушійну силу, у здобутті якої формується національно свідомо та освічена у суспільно-політичних питаннях українська національна інтелігенція. Українську національну пресу вона вважала головним засобом політичної та культурної просвіти мас; політичну партію — рушійною силою у політичній боротьбі за демократичні свободи, які неминуче приведуть до заміни капіталізму соціалізмом; організаторську та теоретичну роботу серед найширших мас населення — необхідною умовою для формування серйозного політичного і національного руху українського народу.

Важливими у полеміці Лесі Українки з Миколою Ганкевичем є положення про: усунення терору з політичної боротьби та запровадження етики в політику; гуманістичну ідею врахування інтересів людини у процесі політичної боротьби; ідеї соціальної справедливості та державної самостійності України як головного завдання українського соціал-демократичного руху, яке повинно здійснюватися “чистими способами”, під якими вона розуміла гуманістичну ідею найвищої цінності окремої людської особистості та всього народу, недопустимість нівелювання та ігнорування їх інтересами; основи будь-якого державного ладу, що гуртуються на принципах верховенства закону та справедливості права, перевагах загальнолюдських інтересів над класовими.

Крім того відмічаю, що більшість суспільно-політичних положень Лесі Українки ґрунтуються на положеннях “Ерфуртської програми”, яка була прийнята німецькою соціал-демократичною партією на з’їзді в місті Ерфурті у жовтні 1891 року і діяла до 1921 року. У цій програмі відзначається неминучість заміни капіталізму соціалізмом, підкреслюється необхідність політичної боротьби, провідна роль партії та вимог демократичних свобод. Ці ідеї “Ерфуртської програми” знайшли втілення та осмислення у суспільно-політичних поглядах Лесі Українки, які вона розвинула у *власну концепцію політичної боротьби*, яка включила:

— політичну освіту і виховання мас та створення “мозку нації” — інтелігенції — як головної рушійної сили цієї політичної боротьби;

— реалізацію ідеї провідної ролі політичної партії, яка знайшла своє практичне втілення на початку 1896 року, коли була утворена група УСД [6].

Концепція боротьби Лесі Українки викликана несприйняттям нею кривавих жертв та смертей, які несли із собою масові страйки і демонстрації. Тому вона відкинула будь-які збройні виступи як засіб політичної боротьби, оскільки терористичні акти, страйки і демонстрації призводять до невинних жертв та і не можуть дати бажаних результатів і наслідків. Вона протиставила терору «загальне добро» та «інтереси народу», обстоювала власне положення, що політична боротьба може бути і чесною, і нечесною, що її характер визначається характеристиками тих партій і суспільно-політичних діячів, які беруть у ній участь. Тому важливим є вибір саме таких політичних сил, які розуміють політичну боротьбу без збройних виступів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Як висновок, відмічаю справедливість думок Миколи Зерова [8] щодо особливості Лесі Українки. Зокрема, він зазначав: «... серед усіх тих людей, що перейшли в історії громадського нашого життя як учні Драгоманова, ясно вирізнялися два одмінні типи. Одні, як Павлик, цілком залишилися в полоні його яскравої індивідуальності, своїх власних стежок не проклали, а якщо й різняться між собою, то тільки характером і мірою своєї участі в драгоманівському культурі. Другі, які засвоїли собі зерна драгоманівської науки, але зростили його по-своєму, зазнавши інших повівів та впливів, і плід дали свій власний, перейшовши в історію з власними, часом різко окресленими обличчями. (...) Леся Українка докорінно належала до другого гурту драгоманівців».

Таким чином, сформована під ідейним впливом Михайла Драгоманова, Леся Українка витворила власний політичний світогляд, який засновувався на принципах та ідеях соціал-демократів історії суспільно-політичної думки України, в основу якої покладена ідея політичної боротьби за поліпшення умов життя народу, за реалізацію у практичному житті ідеї соціальної справедливості та за державну самостійність України як головного завдання українського соціал-демократичного руху, яка повинна здійснюватися «чистими способами» і гуртуватися на гуманістичній ідеї врахування інтересів людини.

Леся Українка як ідеолог УСД є творцем і представником національної концепції соціал-демократії, витвореної на українському ґрунті, в українських обставинах і в українській атмосфері. Головним засобом поширення соціал-демократичних ідей серед широких мас населення Леся Українка вважала пресу, виступаючи дуже часто на сторінках української періодики, залучаючи до своєї полеміки політиків не лише своїх опонентів, а й соратників, здійснюючи таким чином, ґрунтовну політичну підготовку широких громадських мас.

Її полеміка зрозуміла і чітка, тому вона може бути прикладом для сучасних політиків, особливо для представників більшості у парламенті України заради її стабільності та подальшого демократичного і європейського вектору розвитку.

Література

1. Ю. Лаврінченко. Українська соціал-демократія (група УСД) та її лідер Леся Українка // Мюнхен: Сучасність, 1971. — № 5—8.

2. Борисенко В. А. До питання про Револьюційну Українську Партію // Наукові праці з питань політичної історії. — Вип. 169. — К., 1991. — С. 129—130.

3. Касьянов Г. Український соціалізм: люди, партії, ідеї / початок ХХ сторіччя // Політологічні читання. — Вип. 2. — К., 1992. — С. 101—114.

4. Левенець О. А. Ліворадикальні партії в Україні напередодні жовтневого перевороту / Український історичний журнал. — 1992. — № 3. — С. 23—31.

5. Головченко В. И. истоки и становление Украинской социал-демократии (1896—1907 гг.) // Автореф. на соиск. уч. ст. к.ист.н., 07.00.01. — К.: Киевский университет имени Тараса Шевченка, 1993. — 19 с.

6. Гошовська В. А. Становлення української соціал-демократичної думки кінця XIX початку XX століття: проблема світогляду, національних особливостей, теоретичного осмислення на сторінках преси. — Х. : Основа, 1997. — 422 с. — С. 215—262.

7. Елітознавство
8. Зеров.М. Твори: У 2-х т.— К. : Дніпро, 1910. — С. 363.

Valentina Goshovska, doctor of political sciences, Professor
THE ROLE OF LESYA UKRAINKA IN THE HISTORY OF THE FORMATION OF THE UKRAINIAN SOCIAL-DEMOCRATIC MOVEMENT

The article reveals the role of Lesya Ukrainka — famous Ukrainian activist, leader and Chief of the party, an Ukrainian Social Democrats — in the history of the formation of the Ukrainian social-democratic movement, aimed at fostering a fair independent Ukrainian State, which should be “not blind faith, and gradual persuasion of the people the necessity of socio-political and economic changes in Ukraine through education of the masses of people and nurturing them conscious and thinking of national power”.

Keywords: *the ideals of social democracy, the Ukrainian social-democratic movement, a political polemic*

УДК 321.02:323.2

Мироненко Петро Володимирович
доктор політичних наук

Методологічні основи політичної стратегії і тактики як системи засобів подолання політичної нестабільності

Представлена стаття має на меті проаналізувати джерельну базу та провідні концептуальні підходи щодо проблематики теоретико-методологічного обґрунтування стратегії і тактики як системи засобів подолання нестабільності суспільно-державного розвитку, зважаючи на світові тенденції демократизації та модернізації сучасних політичних систем.

Ключові слова: *перехідне суспільство, політична стратегія, політична тактика, суспільно-політичний розвиток.*

В останні десятиріччя розвиток світової цивілізації позначається надзвичайною динамічністю політичних, соціальних, економічних, соціокультурних відносин, що супроводжується посиленням кризових явищ та суспільно-політичної нестабільності як усередині більшості країн, так і на міжнародній арені.

Перед науковцями та політиками за цих умов постає проблема необхідності вироблення, теоретико-методологічного обґрунтування та реалізації комплексу заходів політичної стратегії і тактики з метою подолання нестабільності суспільно-державного розвитку.

Для України проблема розробки політичної стратегії і тактики державної політики також є вельми актуальною: адже наша країна й досі перебуває у перехідному становищі, що посилює дію названих негативних явищ та вимагає адекватного реагування не лише з боку органів державної влади і політичних лідерів, а й з боку науковців, які мають запропонувати методологію впровадження політичної стратегії й тактики в ситуаціях суспільно-політичної нестабільності.

Дослідження, що присвячені аналізу стратегії і тактики як засобів подолання нестабільності суспільно-політичного розвитку за умов перехідного періоду державності, потребують передусім ви-

вчення теоретичних напрацювань щодо визначення базових науково-методологічних підходів до розуміння сутності політичної стратегії та тактики, а також розгляду специфіки функціонування суспільств перехідного типу з метою їх подальшого переосмислення та вдосконалення. Представлена стаття має на меті проаналізувати джерельну базу та провідні концептуальні підходи щодо проблематики теоретико-методологічного обґрунтування стратегії і тактики як системи засобів подолання нестабільності суспільно-державного розвитку, зважаючи на світові тенденції демократизації та модернізації сучасних політичних систем.

Досліджувана у представленій статті проблематика, попри свою актуальність та затребуваність, у вітчизняній політологічній літературі дістала недостатнє висвітлення.

Серед найбільш ґрунтовних праць українських вчених, присвячених дослідженню стратегії і тактики державної політики в цілому або їхніх окремих аспектів, можна виділити монографічні роботи Г. Почепцова «Стратегічний аналіз. Стратегічний аналіз для політики, бізнесу і військової справи», Б. Кухти «Політична влада та її рішення», А. Пойченка «Політика: теорія і технології діяльності». Названа проблематика також стала основою для